

Порівняльна характеристика законопроектів про судово-експертну діяльність

Габрієле Юодкайте-Гранскієне ^{* а}, Михайло Фролов ^{** б}

^{*} Д-р права, доцент, член Верховного Суду Литовської Республіки, Вільнюський університет, м. Вільнюс, Литовська Республіка, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5335-1811>, e-mail: gabriele.juodkaite-granskiene@tf.vu.lt

^{**} Канд. юрид. наук, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8513-6844>, e-mail: mfrolov@ukr.net

^а Адміністрування проєкту, концепція, нагляд.

^б Методологія, написання оригінального проєкту.

DOI: 10.32353/khrife.1.2022.03 УДК [343.98:340.134](477)

Надійшло 14.01.2022 / Рецензовано 18.02.2022 / Прийнято до друку 23.02.2022 /
Доступно онлайн 31.03.2022

Оскільки з моменту прийняття 1994 р. Закону України «Про судову експертизу» забезпечення правосуддя висновками експертів зазнало суттєвих змін, то виникла нагальна потреба оновити нормативні акти, якими врегульовано питання судово-експертної діяльності. Саме тому народні депутати 6-ї сесії IX скликання як суб'єкти законодавчої ініціативи подали до Верховної Ради України низку законопроектів щодо реформування судово-експертної діяльності в нашій державі, порівняльний огляд яких тут презентовано. Також розглянуто основні термінологічні та правові особливості регламентування судово-експертної діяльності, її змісту і статусу її учасників. Виокремлено основні критерії реформування й напрями розвитку законодавства про судово-експертну діяльність закордоном. Наведено стислий огляд історичного розвитку законодавства про судово-експертну діяльність в Україні. Окреслено основні способи формування дефініцій у нормативному регулюванні судово-експертної діяльності та її суб'єктів. Надано обґрунтовані пропозиції щодо врегулювання судово-експертних правовідносин. Запропоновано усунути виявлені недоліки законопроектів. Мета статті — на підставі порівняльного аналізу нормативно-правових актів з питань судової реформи, поданих до Верховної Ради України впродовж вересня 2021 р.— січня 2022 р. (6-та сесія IX скликання) суб'єктами законодавчої ініціативи, і зважаючи на сучасний стан наукової дискусії — сформулювати практично обґрунтовані

пропозиції для визначення оптимальної побудови в Україні системи та структури установ і посадових осіб, які мають право здійснювати судово-експертну діяльність.

Ключові слова: судовий експерт; судова експертиза; законодавче регулювання судово-експертної діяльності; суб'єкти судово-експертної діяльності; проекти нормативних актів про судово-експертну діяльність.

Постановка наукової проблеми

Однією з гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку (абз. 5 ст. 4 Закону України «Про судову експертизу»¹, далі — *профільний Закон*) визначено створення необхідних умов для діяльності судового експерта. Оскільки з моменту прийняття 1994 р. профільного Закону (попри численні зміни й доповнення до нього) забезпечення правосуддя висновками експертів еволюціонувало (змінилися джерела фінансування такої діяльності, відомча належність судово-експертних установ тощо), то виникла нагальна потреба реформувати нормативні акти, якими врегульовано питання судово-експертної діяльності.

До того ж судовий експерт не функціонує окремо від системи органів і посадових осіб, залучених до сфери судово-експертної діяльності, тому

комплексне реформування цих правовідносин набуло особливої актуальності під час розгляду законопроектів про основні засади судово-експертної діяльності в Україні. Розв'язання проблем, порушених авторами цієї статті, має не тільки теоретичний, а й прикладний характер.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Окремі проблеми реформування нормативних актів з питань судово-експертної діяльності останнє двадцятиріччя розглядали: Г. Авдеева, Л. Головченко, В. Васильєв, О. Ключев, Д. Куриленко, О. Наранович, І. Овсянникова, С. Онопрієнко, А. Полянський, Є. Попович, Е. Сімакова-Єфремян, О. Снігерьев, І. Спасенко, Г. Стрілець, В. Шепітько, М. Щербаковський, Г. Юодкайте-Гранскієне, В. Юрчишин та ін.²

1 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.02.2022).

2 Ключев О. М. До питання міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 154–162. DOI: 10.32353/khrife.2.2018.17 (дата звернення: 12.01.2022) ; Снігерьев О. П., Андренко С. О. До питання з визначення поняття судової експертизи в адміністративному провадженні (оглядова стаття). *Там само*. С. 231–240. DOI: 10.32353/khrife.2018.25 (дата звернення: 12.01.2022) ; Попович Є. М. Принципи організації та функціонування автоматизованих систем у судово-експертній діяльності. *Там само*. С. 248–256. DOI: 10.32353/khrife.2018.27 (дата звернення: 12.01.2022) ; Шепітько М. В. Проблеми виявлення та розслідування злочинів проти правосуддя, що вчиняються професійними учасниками судочинства (провадження). *Там само*. 2019. Вип. 19. С. 48–57. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.04 (дата звернення:

Мета статті

На підставі докладного порівняльного аналізу нормативно-правових актів із питань судової реформи, поданих до Верховної Ради України впродовж вересня 2021 р.— січня 2022 р. (6-та сесія IX скликання) суб'єктами законодавчої ініціативи (народними депутатами та Кабінетом Міністрів України), і зважаючи на сучасний стан наукової дискусії — сформулювати практично обґрунтовані пропозиції для визначення оптимальної побудови в Україні системи та структури установ і посадових

осіб, які мають право здійснювати судово-експертну діяльність.

Викладення основного матеріалу дослідження

На сучасному етапі державотворення, поміж решти важливих завдань, актуальним є впевнене крокування України до інтегрування в Європейський Союз (наприклад, шляхом адаптації як судового процесу загалом, так і позасудових проваджень зокрема (кримінального, виконавчого тощо ³), приміром, у частині організації, призначення,

12.01.2022) ; Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Там само*. С. 102—117. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08 (дата звернення: 12.01.2022) ; Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Там само*. С. 118—129. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09 (дата звернення: 12.01.2022) ; Щербаковський М. Г., Куриленко Д. В. Обізнані особи в судочинстві України (оглядова стаття). *Там само*. С. 142—157. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.011 (дата звернення: 12.01.2022) ; Попович Є. М. Єдність науки та практики в судово-експертній діяльності. *Там само*. С. 158—172. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.012 (дата звернення: 12.01.2022) ; Шепітько В. Ю., Авдеева Г. К. Проблеми застосування науково-технічних засобів та інноваційних продуктів у діяльності органів правопорядку. *Там само*. 2019. Вип. 20. С. 11—26. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.01 (дата звернення: 12.01.2022) ; Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про введення у кримінальне процесуальне законодавство поняття «висновок спеціаліста». *Там само*. С. 110—120. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.07 (дата звернення: 12.01.2022) ; Онопрієнко С. А., Наранович О. В., Спасенко І. О. Щодо питання проведення міжлабораторних порівнянь під час судово-експертної діяльності. *Там само*. С. 162—174. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.12 (дата звернення: 12.01.2022) ; Овсянникова І. М. Основні засади визначення ефективності судово-експертної діяльності: адміністративно-правовий аспект. *Там само*. С. 215—229. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.16 (дата звернення: 12.01.2022) ; Васильєв В. М. Судова експертиза у цивільному та господарському провадженні як окрема форма застосування спеціальних знань. *Там само*. 2020. Вип. 21. С. 120—132. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.08 (дата звернення: 12.01.2022) ; Щербаковський М. Г. Співвідношення та структура криміналістичної техніки й судової експертології. *Там само*. С. 133—147. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.09 (дата звернення: 12.01.2022) ; Пиріг І. В. Інформаційне забезпечення експертної діяльності. *Там само*. С. 179—193. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.12 (дата звернення: 12.01.2022) ; Овсянникова І. М. Судово-експертна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Там само*. С. 267—280. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.17 (дата звернення: 12.01.2022) ; Шепітько В. Ю. Формування криміналістики та криміналістичної дидактики в Україні. *Там само*. Вип. 22. С. 7—19. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.01 (дата звернення: 12.01.2022) ; Полянський А. О., Юодкайте-Гранскієне Г. Щодо класифікації завдань загальної теорії судової експертизи і практичної судово-експертної діяльності (оглядова стаття). *Там само*. С. 179—192. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.13 (дата звернення: 12.01.2022).

- 3 Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

виконання й оформлення досліджень, що потребують спеціальних знань у різних галузях науки, техніки, мистецтва чи інших сферах діяльності людства).

1994 р. Україна першою з країн пострадянського простору ухвалила профільний Закон із питань судової експертизи ⁴. Проте, відтоді минуло вже 28 років, що певною мірою віддалило профільний Закон від реалій сьогодення, та й кардинальні зміни економічної моделі України й рецепції законодавства ЄС зумовили наукову актуальність проблеми, що постала не тільки перед законодавцями та науковцями-правниками ⁵, а й перед практичними фахівцями судово-експертної спільноти,— потребу в нормативному врегулюванні суспільних відносин, що об'єктивно сформувалися за цей час як у галузі судової експертизи, так і під час організації діяльності з проведення експертних досліджень ⁶.

На негайному оновленні національного законодавства з урахуванням найкращих практик Євросоюзу українські науковці наголошували ще у 2010-ті рр. ⁷.

Водночас лише 2019 р. влада визнала (у законопроекті про створення системи самоврядування судових експертів) необхідність рецензувати висновок судового експерта й визначати граничні строки проведення судових експертиз (як передбачено абз. 4 п/п. «б» п. 3 ст. 1 Указу Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» ⁸ у частині реалізації заходів у сферах правової політики, забезпечення прав і свобод людини і громадянина).

Тільки 2020 р. правотворець запровадив умови для унормування самоврядування судових експертів і розширення доступу осіб до послуг судових експертів

4 Про судову експертизу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.02.2022).

5 Ключев О. М. Реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя — нагальна потреба часу. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : мат-ли кругл. столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків, 2020. С. 6—11. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/other/13%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%8C.pdf (дата звернення: 12.01.2022).

6 Ключев О. М. Міжнародне наукове співробітництво — ефективний механізм удосконалення судово-експертної діяльності. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (Харків, 15—16.04.2021). Харків, 2021. С. 37. URL: https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2021_tezy_konference%20in%20print5.pdf (дата звернення: 12.01.2022).

7 Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання взаємозалежності європейських інтеграційних процесів і тенденцій інтеграції спеціальних знань в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 152—158. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tpsek_2017_17_22.pdf (дата звернення: 12.01.2022).

8 Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389> (дата звернення: 20.02.2022).

як складової доступу до правосуддя (зокрема, за рахунок збалансування повноважень приватних і державних судових експертів та сприяння конкуренції між ними) — відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України⁹: Уряд України вбачав за доцільне інтегрувати експертні установи у новостворену судову систему як її невід'ємну складову¹⁰.

Крім того, на виконання положень Указів Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»¹¹ і від 08.11.2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави»¹² проведено заходи науково-практичного спрямування, за підсумками яких підготовано та прийнято до розгляду 4 законопроекти про судову експертизу й судово-експертну діяльність, а саме: 1) проект закону про судово-експертну діяльність (від 05.11.2021 р. № 6284;

суб'єкт права законодавчої ініціативи — Кабінет Міністрів України; далі — *проект закону 6284*)¹³; 2) проект закону про судово-експертну діяльність (від 19.11.2021 р. № 6284-1; суб'єкт права законодавчої ініціативи — народний депутат України; далі — *проект закону 6284-1*)¹⁴; 3) проект закону про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів (від 22.11.2021 р. № 6284-2; суб'єкт права законодавчої ініціативи — народний депутат України; далі — *проект закону 6284-2*)¹⁵; 4) проект закону про внесення змін до закону України «Про судову експертизу» (від 22.11.2021 р. № 6284-3; суб'єкт права законодавчої ініціативи — народний депутат України; далі — *проект закону 6284-3*)¹⁶.

Отже, після формулювання сутності правової проблематики цього дослідження доцільно визначити його гносеологічне підґрунтя. Ми поділяємо думку про те, що дослідження механізму реалізації норми права у правовід-

- 9 Програма діяльності Кабінету Міністрів України : затв. Постановою КМУ від 12.06.2020 р. № 471. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/81/f495727n7.pdf> (дата звернення: 20.02.2022).
- 10 Банчук О. Схвалений Урядом законопроект про судово-експертну діяльність дозволить вирішити головні проблеми у цій сфері / Новини Міністерства. 03-11-2021 // Офіц. сайт Мін'юсту України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/oleksandr-banchuk-shvaleniy-uryadom-zakonoprojekt-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist-dozvolit-virishiti-golovni-problemi-utsiy-sferi> (дата звернення: 12.01.2022).
- 11 Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 12.01.2022).
- 12 Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389> (дата звернення: 12.01.2022).
- 13 Проект закону про судово-експертну діяльність від 05.11.2021 р. № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 12.01.2022).
- 14 Проект закону про судово-експертну діяльність від 19.11.2021 р. № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).
- 15 Проект закону про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів від 22.11.2021 р. № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).
- 16 Проект закону про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» від 22.11.2021 р. № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

ношенні сприяє глибокому розкриттю природи права, правовому осягненню дійсності¹⁷.

Загальновизнаним є висловлювання: «Лише з виникненням професії юристів осмислюється характер системного викладу норм права, усвідомлюється їх конструктивний зв'язок, і наука виробляє юридичні конструкції, які стають важливим орієнтиром, методом пізнання права. Спираючись на досягнення науки, законодавець починає свідомо використовувати юридичні конструкції як засіб побудови нормативного матеріалу. Далі нормативні конструкції та конструкції правової науки ідуть пліч-о-пліч, збагачуючи одне одного. Правова наука не лише осмислює ті конструкції, які виражені у праві. Аналізуючи ці конструкції, вона виявляє їхні недоліки, висуває пропозиції з метою їх удосконалення, а також розробляє нові конструкції, що адекватніше відображають урегульовані правом відносини, краще відповідають інтересам держави на певному етапі розвитку суспільства. Використання досконалих юридичних конструкцій законодавцем, своєю чергою, веде до вдосконалення законодавства»¹⁸ [Тут і далі переклад українською наш.—Ред.].

Крім того, на увагу також заслуговує онтологічний, тобто ціннісний аспект (у розумінні цінностей як основних ідей, що підлягають захисту й охороні правовими засобами) комплексного дослідження проблем урегулювання судово-експертної діяльності за проектами нових нормативно-правових актів. Акт права (у широкому розумінні) набуває об'єктивного змісту в момент його ви-

никнення¹⁹. Аналізувати законодавство можливо й доцільно передусім за допомогою дослідження об'єктивних чинників, що супроводжують чи обумовлюють виникнення конкретного правового явища, у цьому разі — унормування судово-експертної діяльності.

Можемо дійти висновку, що станом на сьогодні законодавство про судову експертизу (як на онтологічному, так і на практичному рівнях) повною мірою не відображає об'єктивної реальності — становлення нової української державності та формування відповідної правової матерії завдяки, зокрема, імплементації норм права Європейського Союзу. Метою адаптації вітчизняного законодавства до *acquis communautaire* ЄС є вступ України до Європейського Союзу — за умови дотримання вимог, висунутих ЄС до держав, які мають намір вступити до нього²⁰.

Крім того, суб'єкти законодавчої ініціативи визначили проблемні аспекти, що потребують удосконалення, а саме: законодавче закріплення понятійного апарату судово-експертної діяльності з метою єдиного підходу до їх вживання у правозастосовній діяльності («експертна ініціатива», «кваліфікація судового експерта», «методика проведення судової експертизи», «судово-експертна діяльність» тощо) та основних засад здійснення судово-експертної діяльності; більш чітке визначення статусу, прав та обов'язків судових експертів, судово-експертних установ і їх керівників.

Нагального розв'язання на законодавчому рівні також потребує питання

17 Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении : монография. Москва, 1974. С. 6.

18 Черданцев А. Ф. Юридические конструкции, их роль в науке и практике. *Известия вузов. Правоведение*. 1972. № 3. С. 12—19.

19 Там же. С. 14.

20 Грицак С. В. Адаптація інформаційного законодавства України до норм Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2013. 16 с.

дисциплінарної відповідальності судових експертів (визначення кола таких діянь і відповідальності за них).

Аналітичну частину нашого дослідження вважаємо за доцільне розпочати з визначення головного предиката — судової експертизи: багатозначного поняття, яке в практичному плані означає судово-експертну діяльність, у науковому — галузь знань, у процесуальному — джерело доказів, у доказуванні — засіб доказування, у гносеологічному — особливий вид дослідження, у правозастосовному — процес та результати застосування спеціальних знань²¹.

На рівні наукової абстракції наведене вище визначення вбачається повним, водночас (саме з огляду на високий рівень наукового узагальнення) таку дефініцію складно застосувати в нормотворчій техніці для створення сучасного законодавчого акта про судову експертизу й судово-експертну діяльність, що відповідає меті урядової нормотворчості, прагненням науковців та очікуванням практиків. На законодавчому рівні запропоновано такі визначення:

- **судова експертиза** — дослідження суб'єктом проведення судової експертизи на основі спеціальних знань відповідно до законодавства матеріальних (матеріалізованих) об'єктів, які містять інформацію про факти й обставини, що мають значення для справи (проведення) або

становлять інтерес для замовника судової експертизи (проект закону 6284²²);

- **експертне дослідження** — процес пізнавальної діяльності судового експерта з метою встановлення на підставі спеціальних знань фактичних даних та обставин провадження у будь-якому виді судочинства, поза межами судочинства у передбачених законом випадках і виконавчому провадженні (проект закону 6284-1²³);
- **судова експертиза** — дослідження експертом на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо матеріальних та нематеріальних (інформаційних) об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про фактичні дані й обставини справи, що є або будуть предметом судового розгляду; і через суб'єкта проведення такої експертизи (проект закону 6284-2²⁴);
- **судова експертиза** — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду (проект закону 6284-3²⁵).

На нашу думку, найбільш вдалим є формулювання поняття «судова

21 Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. С. 5.

22 Проект закону ... № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 12.01.2022).

23 Проект закону ... № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).

24 Проект закону ... № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).

25 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

експертиза» у проекті закону 6284, реалізоване за ґрунтовною пропозицією Е. Б. Сімакової-Єфремян²⁶.

Водночас, свідомо чи мимоволі, але на законодавчому рівні прийнято до розгляду декілька проектів законодавчих актів, у яких застосовано поняття «експертиза». Такий стан не сприяє визначеності як у системі права, так і в межах окремих правових і процесуальних інститутів.

Вважаємо за доцільне додатково зупинитися на спеціальних знаннях як складовій компетенції суб'єкта проведення судової експертизи. Чинне законодавство (закони України від 04.07.2014 р. № 1590-VII «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань проведення медико-соціальної експертизи»²⁷, від 24.05.2012 р. № 4845-VI «Про внесення змін до Закону України «Про енергозбереження» щодо оплати державної експертизи з енергозбереження»²⁸, від 17.06.2004 р. № 1808-IV «Про державну експертизу землевпорядної документації»²⁹, від

10.02.1995 р. № 51/95-ВР «Про наукову і науково-технічну експертизу»³⁰, від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР «Про екологічну експертизу»³¹ та ін.) і зазначені вище законопроекти містять (містили) положення про необхідність застосування спеціальних знань під час проведення експертних досліджень.

Тож усталені визначення «судовий експерт», «судова експертиза», хоч і не відображають усієї сутності сформованого правового явища, але дають змогу виокремити групу осіб, які провадять дослідження, що потребують застосування спеціальних знань у різних галузях і щодо діяльності яких триває оновлення законодавства.

Можливо (із метою подальшого виведення визначення), доцільно додатково звернути увагу на те, що згадані у названих вище законах України суб'єкти також провадять дослідження, але не у спосіб і не за підставами, обумовленими профільним Законом і зазначеними вище законопроектами із цього питання³².

26 Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про необхідність внесення змін до статті 1 Закону України про судову експертизу. *Судова експертиза: сучасність та майбутнє* : мат-ли кругл. столу (Львів, 25—26.01.2019) ; за заг. ред. д-ра техн. наук. М. О. Кузіна. Львів, 2019. С. 124.

27 Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань проведення медико-соціальної експертизи : Закон України від 04.07.2014 р. № 1590-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1590-18#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

28 Про внесення змін до Закону України «Про енергозбереження» щодо оплати державної експертизи з енергозбереження : Закон України від 24.05.2012 р. № 4845-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4845-17#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

29 Про державну експертизу землевпорядної документації : Закон України від 17.06.2004 р. № 1808-IV (утрат. чин.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1808-15#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

30 Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

31 Про екологічну експертизу : Закон України від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР (утрат. чин.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

32 Шепітько В. Ю. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : мат-ли кругл. столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків, 2020. С. 26.

Про це вже точилися наукові дискусії³³, однак однасторонні рекомендації про найменування осіб, діяльність яких сьогодні врегульовано профільним Законом, і решти суб'єктів проведення експертних досліджень, донині остаточно не сформульовано. Хоча автори проекту закону 6284 запропонували змінити деякі статті процесуальних кодексів України (відокремити судового експерта від фахівця у галузі права — перейменувати експерта з питань права на консультанта з питань права), а саме: ст. 70 Господарського процесуального кодексу України³⁴ (далі — ГПК України), ст. 73 Цивільного процесуального кодексу України³⁵ (далі — ЦПК України), ст. 69 Кодексу адміністративного судочинства України³⁶ (далі — КАС України), адже нині і ст. 70 ГПК України, і ст. 73 ЦПК, і ст. 69 КАС України мають назву «Експерт з питань права».

Убачаємо такий підхід слушним: *по-перше*, згідно із ч. 2 ст. 102 ЦПК України предметом висновку експерта не можуть бути питання права (отже, у межах одного нормативного акта (ЦПК України) наявні протиріччя, що не описують правове явище судової експертизи по суті), *по-друге*, визначення «консультант з питань права» не узгоджено з термінологією Кримінального процесуального кодексу України³⁷ (далі — КПК України) у частині найменування учасника про-

цесу, який має спеціальні знання та навички й «*може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок*» (ч. 1 ст. 71 КПК України)³⁸.

Для уніфікації процесуальної термінології та запобігання неправильному тлумаченню чи ускладненню судової практики пропонуємо застосовувати в чинному законодавстві та проектах нормативних актів найменування учасника процесу, якого залучають до справи для надання консультацій із питань права, — «спеціаліст (фахівець) із питань права».

Можливо, диференціювання зазначених осіб і відповідних правових інститутів потребує деякого доопрацювання з огляду на концептуальне місце суб'єктів експертних досліджень у системі судової влади, тому пропонуємо послуговуватися найменуваннями «судовий експерт» і «судова експертиза» для відмежування суб'єктів проведення саме судової експертизи від решти експертів, діяльність яких не підлягає регулюванню профільним Законом, — як осіб, що надають висновок експерта в розумінні проекту закону 6284 та не належать до кола осіб, діяльність яких заплановано регулювати в разі набуття чинності одним зі згаданих вище законопроектів.

33 Угровецький О. П., Свідерський О. О. Напрямки формування сучасного теоретичного підґрунтя судово-експертної діяльності в Україні. *Судова експертиза: сучасність та майбутнє* : мат.-ли кругл. столу (Львів, 25–26.01.2019) ; за заг. ред. д-ра техн. наук. М. О. Кузіна. Львів, 2019. С. 135.

34 Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

35 Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

36 Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

37 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.01.2022).

38 Там само.

Поняття «судовий експерт» і «судова експертиза» обумовлені певною формою як призначення експертизи, так і її проведення. Оскільки однією з гарантій ефективного захисту прав і свобод громадян є встановлення й дотримання процесуальної форми, а судова форма є найбільш регламентованою (її порушення спричиняє негативні наслідки як для судді, так і для сторін процесу), тому наявність слова «судовий» у найменуванні самого суб'єкта, який проводить такі дослідження, і в назві здійснюваної ним діяльності може свідчити про те, що ця діяльність (отже — і кваліфікація експерта) відповідає вимогам процесуальної форми, її результати дозволено використовувати в судовому процесі як засіб доказування.

Відповідно, поняття «судова експертиза» можна застосовувати лише за безумовного зв'язку із суб'єктом, який виконує такі дослідження, — судовим експертом. Проект закону 6284 використовує словосполучення «судовий експерт» 42 рази, зокрема у ст. 15 «Судовий експерт»: «1. Судовий експерт здійснює діяльність з проведення судових експертиз на професійній основі. Судовим експертом може бути громадянин України, який має вищу освіту другого рівня за ступенем магістра у відповідній галузі знань, пройшов професійну підготовку, отримав кваліфікацію судового експерта відповідно до цього Закону, та інформація про якого внесена до Реєстру судових експертів»³⁹.

Таке доповнення відповідає сучасним тенденціям наукового обґрунтування теорії криміналістичних досліджень, зокрема — праксеологічному підходу до визначення характеру діяльності судового експерта, адже «судово-експертну

діяльність здійснює експерт — обізнана особа, наділена спеціальними знаннями. Забарвлення «спеціального» не в самому пізнанні, а в людині, яка навчена»⁴⁰.

Проект закону 6284-1 у ст. 24 пропонує дещо інше визначення статусу суб'єкта судової експертизи — судового експерта:

«1. Судовим експертом може бути особа, яка має освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче магістра за певною спеціальністю чи в певній галузі знань, володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має кваліфікацію судового експерта і отримала право проведення судової експертизи з певної експертної спеціальності, у порядку, встановленому цим Законом.

2. Державними судовими експертами можуть бути особи, які відповідають вимогам частини 1 цієї статті та кваліфікаційним вимогам, встановленим державними органами, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані судово-експертні установи, пройшли відповідну підготовку в державній спеціалізованій судово-експертній установі або у суб'єкта освітньої діяльності та склали кваліфікаційний іспит на право проведення судової експертизи з певної експертної спеціальності, в порядку, передбаченому цим Законом.

3. Приватними судовими експертами можуть бути особи, які відповідають вимогам частини 1 цієї статті, та кваліфікаційним вимогам, встановленим державними органами, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані судово-експертні установи, пройшли підготовку (стажування): за програмою підготовки судового експерта з теоретичних, організаційних і процесуальних

39 Проект закону ... № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 12.01.2022).

40 Каминский М. К. Специальные знания — сила? Криміналіст першодрукований. 2011. № 3. С. 71.

питань судової експертизи в Інституті права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України або державній науково-дослідній установі судових експертиз, що мають відповідну ліцензію на здійснення освітньої діяльності у галузі підвищення кваліфікації; за програмами підготовки судового експерта із відповідних експертних спеціальностей в державній спеціалізованій судово-експертній установі та склали кваліфікаційний іспит на право проведення судової експертизи з певної експертної спеціальності, в порядку, передбаченому цим Законом»⁴¹.

Вважаємо, що запропонована авторами законопроекту 6284-1 концепція визначення правосуб'єктності судового експерта містить положення, що потребують удосконалення. По-перше, п. 1 цієї статті не відповідає вимогам законодавства про вищу освіту (наприклад, не зважає на стандарт освітньо-кваліфікаційного рівня, за яким видано диплом магістра). По-друге, не дуже вдалою є дихотомія «державний — приватний» п. 2 і 3 щодо статусу судового експерта, оскільки це стосується належності судового експерта до державного або приватного сектору: на нашу думку, це неприпустимо.

У разі якщо дихотомія на законодавчому рівні необхідна, пропонуємо розрізняти судових експертів залежно від місця роботи (наприклад: судовий експерт державної чи приватної експертної установи або приватної практики) і відмовитися від розмежування таких осіб за належністю до певної установи, залишивши, за потреби, відмінність за предметним критерієм, тобто за колом

експертних досліджень, які уповноважені виконувати судові експерти.

Проект закону 6284-2⁴² також не визначає суб'єктності судового експерта через праксеологічний аспект його діяльності, натомість висуває вимоги до статусу судового експерта. Тобто судовим експертом може бути особа, яка набула цього статусу, але такої діяльності не провадить. Подібне визначення також має певні недоліки на рівні узагальнення правового явища.

Проект закону 6284-3 фактично пропонує викласти в іншій редакції чинний профільний Закон: зокрема, вилучивши зі ст. 10 вимоги до кваліфікації експерта, а також інформацію про сам факт професійної діяльності судового експерта⁴³.

Зважаючи на нормативне визначення правосуб'єктності судового експерта, вважаємо найбільш вдалим конструкції законопроектів 6284 і 6284-1 — вони відповідають сучасним науково-практичним рекомендаціям і завданням нормативного регулювання (з урахуванням запропонованих нами уточнень).

Водночас, з огляду на необхідність розрізняти судових експертів державних установ і судових експертів приватної практики, маємо зазначити, що проект закону 6284, незважаючи на більшість позитивних моментів, у нормативному визначенні правосуб'єктності судового експерта все ж має певні недоліки. Наприклад, у ст. 14 визначено перелік осіб — суб'єктів проведення судової експертизи, до яких належать власне судові експерти й інші особи — фахівці відповідної галузі знань, залучені

41 Проект закону ... № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).

42 Проект закону ... № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).

43 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

до проведення судових експертиз у разі відсутності судового експерта із зазначеної галузі чи залучені до проведення комплексної або комісійної експертизи. Таке визначення виглядає цілком обґрунтованим, тоді як ст. 55 проекту закону 6284 передбачає вимоги до висновку — однак не судового, а звичайного експерта, — що не відповідає концепції оновлення законодавства, яке передбачає проведення експертизи лише судовими експертами.

Тому (для розвитку положення про особливості суб'єктного статусу судового експерта) пропонуємо застосовувати словосполучення «висновок експерта» (у розумінні ст. 55 проекту закону 6284) виняткового до судового експерта (щоби запобігти різнотлумаченням цієї норми контроверсійно зацікавленими сторонами).

Наступним елементом порівняльного дослідження науково-практичного значення проектів законів про судово-експертну діяльність є визначення сутності судово-експертної діяльності та способів такого визначення у відповідних законопроектах, тож маємо стисло окреслити стан наукової дискусії із цього питання й головні аспекти, що потребують нормативного врегулювання.

На думку Г. О. Стрілець, «судово-експертна діяльність — це врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз шляхом об'єктивного, всебічного і повного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки й техніки, організація роботи судово-експертних установ у цілому та їх структурних підрозділів, їх науково-методичне

і інформаційне забезпечення, підбір та підготовка судово-експертних кадрів»⁴⁴.

М. Я. Сегай виокремлює чотири структурні блоки, що складають цілісну систему судово-експертної діяльності (далі — СЕД):

- «1) діяльність держави з правового забезпечення СЕД на законодавчому й відомчому нормативно-правових рівнях;
- 2) діяльність державних органів виконавчої влади, що здійснюють функцію управління СЕД;
- 3) діяльність головних суб'єктів СЕД, що забезпечують організацію і проведення судових експертиз у державних СЕУ;
- 4) діяльність учасників судочинства, причетних до проведення судових експертиз»⁴⁵.

У зв'язку із цим, на думку М. Я. Сегай, «судово-експертна діяльність як об'єкт пізнання судової експертології може бути визначена як діяльність держави, юридичних і фізичних осіб із забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою, здійснюваною професійними (атестованими) судовими експертами. <...> Правовим основам судово-експертної діяльності відповідають правозабезпечувальна функція судової експертології і самостійний розділ її пізнавальної структури, що розкриває «правове поле» СЕД як системи її нормативно-правової бази та правовідносин її учасників»⁴⁶.

Також існує думка, що судово-експертну діяльність не слід обмежувати спеціалізованими судово-експертними установами, хоча більшість експертиз проводять саме в них: тобто до проведення судових експертиз можна

44 Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. С. 14.

45 Сегай М. Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки. Теория та практика судебной экспертизы и криминалистики. 2003. Вып. 3. С. 28.

46 Там само. С. 29.

залучати як співробітників судово-експертних установ, так і обізнаних осіб, для яких проведення судової експертизи не є обов'язковим⁴⁷.

Підсумовуючи стан наукової дискусії з порушеного питання, зауважимо, що судово-експертну діяльність слід розглядати не з позицій організації праці судового експерта чи решти учасників розслідування, а з позицій пізнавальної та практичної діяльності судового експерта.

Проект закону 6284 у п. 12 ст. 1 визначає, що «судово-експертна діяльність — системна діяльність, що здійснюється визначеними цим Законом суб'єктами, пов'язана з організацією, проведенням судових експертиз, їх науково-методичним, інформаційним та кадровим забезпеченням»⁴⁸.

Водночас решта законопроектів містять формулювання судово-експертної діяльності, відмінні від викладених у проекті закону 6284.

Так, п. 20 ст. 1 проекту закону 6284-1 стверджує: «Судово-експертна діяльність — особливий вид діяльності, пов'язаної з організацією та проведенням судових експертиз, експертних досліджень, спрямованої на забезпечення уповноважених осіб (органів), юридичних та фізичних осіб незалежними, кваліфікованими та об'єктивними висновками, орієнтованими на максимальне використання досягнень науки та техніки, створенням і удосконаленням науково-методичної бази в галузі криміналістики і судової експертизи, а також державним управлінням та самоврядуванням у цій сфері»⁴⁹.

У ст. 3 проекту закону 6284-1 «Зміст судово-експертної діяльності» зазначено:

«1. Судово-експертна діяльність включає:

- 1) проведення судової експертизи;
- 2) проведення експертних досліджень з метою надання висновків поза межами судочинства;
- 3) наукові дослідження, пов'язані зі створенням теоретичної бази та методик проведення судових експертиз (планування, проведення наукових робіт, апробація і впровадження їх результатів в експертну практику);
- 4) науково-методичне та інформаційне забезпечення в галузі судової експертизи;
- 5) організаційно-управлінське забезпечення в галузі судової експертизи;
- 6) добір, професійну підготовку та підвищення кваліфікації судових експертів;
- 7) підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації з метою експертного забезпечення правосуддя»⁵⁰.

На наше переконання, такий перелік видів діяльності сприяє визначеності й урегульованості судово-експертної діяльності за кількома міркуваннями: по-перше (і найголовніше), змістом такої діяльності є проведення судових експертиз (як визначили науковці, чиї доводи згадано вище), а решта елементів із цим тісно пов'язана; по-друге, розширення переліку видів судово-експертної діяльності сприяє ефективному врегулюванню як на нормативному, так і на практичному рівнях.

Зі свого боку, у проекті закону 6284-2 запропоновано визначити судово-

47 Аленин Ю. П. и др. Уголовно-процессуальный кодекс Украины : науч.-практ. коммент. / под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. Харьков, 2005. С. 479.

48 Проект закону ... № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 12.01.2022).

49 Проект закону ... № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).

50 Там само.

експертну діяльність як «діяльність держави, юридичних і фізичних осіб з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки, техніки, мистецтва та ремесла» (п. 19 ст. 1)⁵¹, а також розкрито складові судово-експертної діяльності:

- «1) проведення судової експертизи;
- 2) проведення наукових досліджень та узагальнень у галузі судової експертизи (планування, проведення, апробація наукових робіт та впровадження їх результатів в експертну практику);
- 3) науково-методичне та інформаційне забезпечення;
- 4) організаційно-управлінське забезпечення;
- 5) добір, професійну підготовку та процедури надання, підвищення та позбавлення кваліфікації судових експертів» (п. 1 ст. 3)⁵².

Із наведеним також можна погодитися, оскільки у визначенні предмета використано термін «правосуддя», для забезпечення якого провадять таку діяльність. Водночас правосуддя в Україні є винятково монопольним правом держави. Правосуддя здійснюють уповноважені державою посадові особи — судді, які у визначеному процесуальним законом порядку розв'язують питання про проведення експертизи. Судова експертиза забезпечує правосуддя в Україні, оскільки є окремим джерелом доказів, яким, до речі, послуговуються практично в кожному судовому процесі (крім того, експертизу мають

право призначати та проводити за несудовими провадженнями).

Проект закону 6284-3 взагалі уникає нормативного визначення судово-експертної діяльності, зауважуючи лише, що таке судова експертиза та якими є принципи її здійснення — «судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження»⁵³.

Такий підхід до визначення сутності судово-експертної діяльності не вважаємо обґрунтованим: по-перше, через те, що сам законопроект 6284-3 не є комплексним нормативним актом, покликаним урегулювати суспільні відносини на новому рівні; по-друге, не виокремлює характерних і суттєвих ознак діяльності, запланованих до врегулювання.

Ґрунтуючись на визначеннях судово-експертної діяльності законопроектів 6284 і 6284-1, пропонуємо п. 12 ст. 1 проекту закону 6284 викласти в такій редакції: «12) судово-експертна діяльність — системна діяльність із проведення судово-експертних досліджень, забезпечувана уповноваженими державними органами й посадовими особами шляхом надання організаційних, науково-методичних, інформаційних та інших послуг, здійснювана визначеними цим Законом суб'єктами, пов'язана з організацією, проведенням судових експертиз, їх науково-методичним, інформаційним і кадровим забезпеченням» [Виділено авторами.— *Ред.*], доповнивши елементами СЕД, наведеними у ст. 3 проекту закону 6284-1⁵⁴.

51 Проект закону ... № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).

52 Там само.

53 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

54 Проект закону ... № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).

Наступним елементом нашої де-конструкції є система органів, установ та осіб, які провадять судово-експертну діяльність і правовідносини яких передбачено врегулювати ухваленням одного з аналізованих законопроектів.

Згідно з чинною редакцією ч. 1 ст. 7 профільного Закону «судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, <...> а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань <...>»⁵⁵. Судово-експертну діяльність, пов'язану з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз, здійснюють винятково державні спеціалізовані установи⁵⁶.

Тож можна стверджувати, що в регулюванні судово-експертної діяльності в Україні законодавець віддає перевагу державним спеціалізованим установам, які складають єдину систему, до якої належать:

- «науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;
- науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;

- експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України»⁵⁷.

У Республіці Молдова існує подібна до української система публічних судово-експертних установ, до яких належать спеціалізовані установи Міністерства юстиції та Міністерства охорони здоров'я, оперативні техніко-криміналістичні та судово-експертні підрозділи Міністерства внутрішніх справ і Національного центру боротьби з корупцією. Окрім цього, держава може утворювати й інші публічні судово-експертні установи⁵⁸.

Як убачаємо з матеріалів наукової дискусії, визначення оптимальної структури й системи установ та осіб, уповноважених на судово-експертну діяльність, є важливим завданням законодавчого забезпечення такої діяльності (див., наприклад: Л. М. Головченко, Г. О. Стрілець, А. А. Манжула⁵⁹).

Концептуальне бачення системи уповноважених на проведення судової експертизи свідчить про те, що зрештою всі органи й установи судової експертизи відомчого й загальнодержавного підпорядкування, імовірно, зосередяться під керівництвом Міністерства юстиції

55 Про судову експертизу : Закон України ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.02.2022).

56 Там само ; Халфина Р. О. Указ. соч.

57 Про судову експертизу : Закон України ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.02.2022) ; Овсянникова І. М. Організація діяльності судово-експертних установ в Україні як складна система. *Судова експертиза: сучасність та майбутнє* : мат-ли кругл. столу (Львів, 25–26.01.2019) ; за заг. ред. д-ра техн. наук. М. О. Кузіна. Львів, 2019. С. 98.

58 Катарага О., Петкович П. Система судебной экспертизы в республике Молдова. Проблематика. *Там само*. С. 62–63.

59 Головченко Л. Н. Реформирование системы экспертного обеспечения правосудия в Украине. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19–20.06.2002). 2002. Вип. 2. С. 5–9 ; Стрілець Г. О. Зазнач. твір. 16 с. ; Манжула А. А. Проблеми організації діяльності науково-дослідних установ в Україні : монографія. Харків, 2015. 468 с.

України. Водночас науковці-експертологи зазначають, що сьогодні у світі наявна тенденція до забезпечення незалежності експерта, орієнтування не на його відомчу належність, а на наявність у фахівця спеціальних знань, необхідних для розв'язання завдань правосуддя; запровадження змагальності експертів, залучених різними сторонами процесу, для отримання дійсно незалежної, об'єктивної та кваліфікованої експертизи ⁶⁰.

Отже, із метою оптимізації бюджетних витрат має сенс провести додаткові дослідження як організаційного, так і фінансово-економічного характеру щодо доцільності існування розгалуженої структури відомчих галузевих судово-експертних установ (можливо, доречніше формувати єдині науково-практичні судово-експертні установи на базі вже наявних із урахуванням передового міжнародного досвіду).

Світовій практиці організації судово-експертної діяльності й управління нею відомі різноманітні підходи до побудови системи органів, що провадять судово-експертну діяльність. Змістовне дослідження цього питання викладено ще 2015 р. у науково-практичному огляді ⁶¹.

Станом на сьогодні галузева належність окремих експертних установ (поза межами Мін'юсту) в Україні виглядає так. Найбільшою за чисельністю й покладеними на неї завданнями є Екс-

пертна служба МВС України, до складу якої належать Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України — головна установа цієї Служби, яка здійснює організаційно-управлінське та науково-методичне керівництво (далі — ДНДЕКЦ), і територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (далі — НДЕКЦ), дислоковані в областях України ⁶².

Наступна група суб'єктів судово-експертної діяльності — державні спеціалізовані судово-медичні й судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України. Мережу установ судово-медичної експертизи складають Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України, бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я обласних державних адміністрацій. До складу обласних бюро належать також міські (міст обласного підпорядкування) і районні (міжрайонні) відділення ⁶³.

У системі експертних установ Служби безпеки України перебувають: Експертно-криміналістична служба Центрального Управління СБУ та експертно-криміналістичні групи в регіональних органах ⁶⁴.

Аналізування надходжень завдань до експертних установ СБУ свідчить про значне зростання останнім часом запитів на технічні (комп'ютерно-технічні, фоноскопичні, балістичні,

60 Авдеева Г. К. Проблемы гармонизации законодательства Украины в галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики* : мат.-ли міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 05.12.2014). Харків, 2014. С. 335.

61 Любченко С. О., Нізовцев Ю. Ю., Парфило О. А. Система забезпечення судово-експертної діяльності в державах — членах НАТО : наук.-практ. огляд / за заг. ред. О. А. Парфило. Київ, 2015. 56 с.

62 Міністерство внутрішніх справ України / Офіц. сайт. URL: <https://mvs.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2022).

63 Міністерство охорони здоров'я України / Офіц. сайт. URL: <https://moz.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2022).

64 Служба безпеки України / Офіц. сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2022).

вибухотехнічні), хімічні й лінгвістичні експертизи. Так, наприклад, 2014 р. (порівняно з 2012 р.) зросла кількість вибухотехнічних досліджень — у 9 разів, фотопортретних — у 8,5 разів, лінгвістичних і балістичних — у 5 разів, фоноскопівних — у 2,3 рази. Водночас за цей самий період зменшилася кількість досліджень спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації — у 5 разів, почерку — утричі, холодної зброї — удвічі, наркотичних речовин — на 40 %, технічної експертизи документів — на 20 %⁶⁵.

Одним із основних завдань експертних підрозділів Державної прикордонної служби є проведення криміналістичних експертиз паспортних документів під час перетину державного кордону України. Особливої актуальності такі експертизи набули після анексії Криму й окупації частини територій Донецької та Луганської областей і запровадженням 2017 р. безвізового режиму з країнами Євросоюзу й іншими державами світу⁶⁶.

Отже, сьогоденні експертні служби структурно належать до чотирьох міністерств і державного органу спецпризначення з правоохоронними функціями — Служби безпеки України — у супереч концептуальному баченню системи установ судової експертизи у складі органів судової системи.

Однак, ані чинний профільний Закон, ані досліджені нами законопроекти про судово-експертну діяльність не пропонують сучасного визначення системи судово-експертних установ, що заважає регулюванню правовідносин у цій сфері.

Наступний елемент порівняльно-правового дослідження проєктів нормативно-правових актів з питань судово-експертної діяльності — запропоновані правотворцями поняття суб'єктів експертної діяльності. Ознайомлюючись з науковою дискусією, що точиться довкола цього питання. За однією думкою, коло суб'єктів експертного дослідження не має виходити за межі виконання експертного дослідження, а тому належність до кола суб'єктів будь-кого, окрім самих експертів, є недоцільною⁶⁷. Друга думка полягає в більш широкому й комплексному підході до визначення суб'єктів судово-експертної діяльності та розширення такої діяльності за межі проведення власне експертного дослідження⁶⁸. Третя група науковців наголошує на недоцільності наявності судово-експертних установ у переліку суб'єктів експертної діяльності — з огляду на деперсоніфікацію юридичної відповідальності юридичних осіб (зокрема, у разі надання завідомо неправдивого висновку чи відмови від надання висновку)⁶⁹.

65 Некраха Д. О., Охріменко О. І. Стан та перспективи експертних досліджень в СБУ, окремі проблемні питання. *Криміналістика і судебна експертиза*. 2015. Вип. 60. С. 49. URL: <https://kndise.gov.ua/activity/metodics> (дата звернення: 12.01.2022).

66 Міністерство юстиції України / Офіц. сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/> (дата звернення: 12.01.2022).

67 Черноус Ю. М., Лопата О. А. Поняття та завдання судово-експертної діяльності у сучасних реаліях. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 6. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2016_61_3 (дата звернення: 12.01.2022).

68 Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2017. С. 24 ; Дудич А. В. Експерт як учасник кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. С. 8.

69 Головченко Л. М. Змістовна роль науково-практичних коментарів до Закону України «Про судову експертизу». *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб.

Проекти нормативно-правових актів із цього питання (як і з багатьох інших) не містять єдиної думки щодо визначення кола осіб, які є суб'єктами судово-експертної діяльності. Водночас законопроекти 6284 і 6284-1 найбільш вдало окреслюють усіх учасників судово-експертної діяльності, ще й додатково вирізняють поміж учасників судово-експертної діяльності суб'єктів проведення судової експертизи, пропонуючи законодавчо визначити зміст судово-експертної діяльності за сімома напрямками різноманітної активності, пов'язаними між собою.

Такий підхід правотворців видається цілком слушним, особливо порівняно з рештою пропозицій нормативного врегулювання згаданих питань у проектах 6284-2⁷⁰ та 6283-3⁷¹.

У проекті закону 6284-2, крім переліку видів судово-експертної діяльності, складовими її змісту також названо науково-методичне, інформаційне й організаційно-управлінське забезпечення, «добір, професійну підготовку та процедури надання, підвищення та позбавлення кваліфікації судових експертів»⁷² (ст. 3).

Проект закону 6284-3 взагалі уникає нормативного визначення змісту судо-

во-експертної діяльності, хоча й наводить її принципи у ст. 3, а також кілька разів згадує про засоби забезпечення судово-експертної діяльності у ст. 8⁷³.

Пропонуємо розглянути вимоги до набуття, тимчасового зупинення та припинення статусу судового експерта, запропоновані законопроектами 6284, 6284-1, 6284-2, 6284-3.

У ст. 15 проекту закону 6284 передбачено, що *«судовим експертом може бути громадянин України, який має вищу освіту другого рівня за ступенем магістра у відповідній галузі знань, пройшов професійну підготовку, отримав кваліфікацію судового експерта відповідно до цього Закону, та інформація про якого внесена до Реєстру судових експертів»*⁷⁴.

У ст. 24 проекту закону 6284-1 обумовлено, що *«судовим експертом може бути особа, яка має освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче магістра за певною спеціальністю чи в певній галузі знань, володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має кваліфікацію судового експерта і отримала право проведення судової експертизи з певної експертної спеціальності, у порядку встановленому цим Законом»*⁷⁵.

У ст. 19 проекту закону 6284-2 визначено: *«Судовим експертом, що на про-*

мат-лів засід. «кругл. столу», присвяч. 85-річ. створ. ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 11—12.11.2008). Харків, 2008. С. 19.

70 Проект закону ... № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).

71 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

72 Проект закону ... № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).

73 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

74 Проект закону ... № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 12.01.2022).

75 Проект закону ... № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).

фесійній основі здійснює судово-експертну діяльність, може бути особою, яка має повну вищу освіту у відповідній галузі знань, пройшла відповідну підготовку, склала кваліфікаційний іспит, склала присягу судового експерта, отримала ЕЦП зі свідоцтвом про присвоєння кваліфікації судового експерта з певної спеціальності та включена до Державного Реєстру атестованих судових експертів України»⁷⁶, що також термінологічно не відповідає вимогам чинного законодавства.

Формулювання ст. 10 «Особи, які можуть бути судовими експертами» проекту закону 6284-3 також не відповідають положенням чинного законодавства в частині визначення рівня вищої освіти як кваліфікаційної вимоги до набуття статусу судового експерта⁷⁷. Крім того, увесь сенс нормативного регулювання цього статусу зведено нанівець, якщо охочий набути такого статусу здобув вищу освіту за межами України. З огляду на те, що за деякими спеціальностями вітчизняні виші не готують фахівців, цілком можлива гіпотетична ситуація: коли диплом про здобуття вищої освіти за кордоном не відповідатиме вимогам ані чинного вітчизняного законодавства про вищу освіту, ані положенням зазначених вище проектів законів щодо набуття статусу судового експерта.

Оскільки порівнюваними законопроектами передбачено проведення судових експертиз винятково особами, які мають відповідний допуск (дозвіл), наданий уповноваженим державним органом з атестації судових експертів, то вимоги до освіти судового експерта не вбачаємо доцільними ще й тому, що у криміналістиці вже існує критерій для визначення наявності/відсутності у судового експерта здібностей провадити певні експертизи — компетенції⁷⁸.

Отже, імперативна вимога згаданих законопроектів до освіти експерта унеможливить, зокрема, залучення до проведення експертизи осіб, які здобули освіту за кордоном (або ускладнить проведення експертизи в інших нетипових ситуаціях).

Наступним важливим елементом унормування судово-експертної діяльності є порядок підготовки й атестації кадрів для надання їм дозволу на проведення судової експертизи.

У ст. 20—23 проекту закону 6284 наведено вимоги до професійної підготовки, присвоєння кваліфікації та надання свідоцтва судового експерта, а також викладено умови й особливості роботи експертно-кваліфікаційних комісій судових експертів. Однак, щодо підпорядкованості такої комісії згадано лише, що

76 Проект закону ... № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).

77 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

78 Ковалевська Є. В. Процесуальні та кваліфікаційні вимоги до правосуб'єктності спеціаліста-медика та судового експерта, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 267—280. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5186> (дата звернення: 12.01.2022) ; Антонюк П. Є. Щодо професійної компетентності судово-медичного експерта. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 36—41. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1827> (дата звернення: 12.01.2022) ; Щербаковский М. Г., Щербаковская Л. П. Компетентность судебного эксперта. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2013. Вып. 58. Ч. 2. С. 95—104. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1381/kompetenciya_i_kompetentnost_sudebnogo_e.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 12.01.2022).

її утворюють «при органах державного регулювання», керівник якої і затверджує її склад (ст. 22) ⁷⁹.

Проект закону 6284-1 у ст. 32 також передбачає утворення експертно-кваліфікаційних комісій, але «в державних спеціалізованих судово-експертних установах <...> державними органами, до сфери управління яких належать ці установи» ⁸⁰.

Тобто цей проект залишає незмінною практику існування різноманітних органів різної відомчої підпорядкованості, які визначатимуть кваліфікацію судового експерта.

Крім того, ст. 37 містить положення, за яким кваліфікаційний клас судового експерта не надають військовослужбовцям і тим, хто має звання рядового та начальницького складу ⁸¹.

Згідно зі ст. 7 проекту закону 6284-2 державне регулювання судово-експертної діяльності (для провадження судово-експертної діяльності державними й недержавними судово-експертними установами, а також приватними судовими експертами) має здійснювати Національна експертна служба України ⁸². Вона, зі свого боку, формує експертно-кваліфікаційні комісії судових експертів у складі постійних і змінних членів (ст. 16) ⁸³. Саме на експертно-кваліфікаційні комісії судових експертів покладено повноважен-

ня визначати рівень знань в осіб, які прагнуть набути статусу судового експерта, і рівень кваліфікації судових експертів та інші питання допущення судових експертів до провадження ними експертної діяльності.

Певною мірою оригінально до визначення рівня кваліфікації судового експерта чи надання такої кваліфікації поставилися автори проекту закону 6284-3, ст. 17 якого передбачено створення експертно-кваліфікаційних комісій «при міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність» ⁸⁴.

Однак ще більший подив викликає пропозиція створити такі комісії при громадських організаціях із метою оцінювати кваліфікаційний рівень експертів чи надавати дозвіл на здійснення експертної діяльності на приватних засадах ⁸⁵.

Наступними розглянемо пропозиції правотворців щодо гарантій здійснення діяльності судового експерта, а саме: особливий порядок набуття статусу судового експерта, імунітет від втручання у професійну діяльність, нюанси дисциплінарної відповідальності.

Проект закону 6284 у ст. 26 пов'язує початок діяльності судового експерта з датою «внесення відомостей про нього

79 Проект закону ... № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 12.01.2022).

80 Проект закону ... № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).

81 Там само.

82 Проект закону ... № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).

83 Там само.

84 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

85 Дудич А. В. Вимоги, які пред'являють до особи судового експерта як учасника кримінального провадження. *Наше право*. 2015. № 1. С. 96–102. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_1_19 (дата звернення: 12.01.2022).

до Реєстру судових експертів»⁸⁶. Згідно зі ст. 27 цього самого проекту «відомості, які згідно з цим Законом підлягають внесенню до Реєстру судових експертів, включаються до нього не пізніше трьох календарних днів з дня отримання держателем цього реєстру відповідної інформації»⁸⁷.

У ст. 34 проекту закону 6284-1 передбачено:

«Свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта з наданням права проведення судових експертиз за певною експертною спеціальністю (далі — Свідоцтво) видається особі протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення відповідною комісією.

Свідоцтво може бути оформлено у паперовому чи електронному вигляді, з дотриманням вимог законодавства.

Право проведення судових експертиз за певною експертною спеціальністю надається на п'ять років»⁸⁸.

Відповідно, фактичну можливість проводити судові експертизи цей законопроект пов'язує саме з моментом видачі свідоцтва відповідною Експертно-кваліфікаційною комісією.

Схожий порядок набуття статусу судового експерта запропоновано у проекті закону 6284-2.

Проект закону 6284-3 не передбачає порядку набуття статусу судового ек-

сперта, замість цього послуговується терміном «атестація судового експерта»⁸⁹. Підсумком успішного проходження атестації, за логікою авторів законопроекту, є присвоєння кваліфікації судового експерта відповідною експертно-кваліфікаційною комісією з подальшим отриманням свідоцтва й реєстрацією останнього в одному з реєстрів атестованих судових експертів.

На нашу думку, набуття статусу судового експерта найповніше викладено в законопроектах 6284 і 6284-1.

Розгляньмо, що пропонують досліджувати законопроекти щодо оплати праці судових-експертів. Науковці неодноразово зауважували, що на практиці єдині критерії підходу до її розміру відсутні⁹⁰.

За ст. 58 проекту закону 6284 деякі складові зарплатні судового експерта має визначати Кабінет Міністрів України, отже, їх не регламентовано на рівні законодавчого акта⁹¹.

Законопроект 6284-1, визначаючи оплату праці судових експертів, залишає розподіл частини грошових коштів у компетенції уряду. Натомість ч. 2 ст. 58 цього законопроекту пропонує визначити посадовий оклад судового експерта «у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня

86 Проект закону ... № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 12.01.2022).

87 Там само.

88 Проект закону ... № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).

89 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

90 Шум С. С. Деякі процесуальні аспекти проведення судово-психіатричної експертизи. *Форум права*. 2013. № 1. С. 1212—1218. URL: https://n.buv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_201 (дата звернення: 12.01.2022).

91 Проект закону ... № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 12.01.2022).

календарного року»⁹². Маємо зауважити, що такий самий розмір посадового окладу судового експерта давно закріплено у ч. 2 ст. 18 профільного Закону⁹³, однак від 2018 р. й до сьогодні черговим Законом про Державний бюджет України законодавець щороку зупиняє дію цієї норми⁹⁴.

Щодо оплати праці працівників (співробітників) державних судово-експертних установ ст. 53 законопроекту 6284-2 дослівно повторює ст. 58 проекту закону 6284⁹⁵.

Пропозицію про розмір посадового окладу судового експерта не менше 10 прожиткових мінімумів, установлених для працездатних осіб на 1 січня календарного року, аналогічну закладений у ч. 2 ст. 58 законопроекту 6284-1, містить і ч. 2 ст. 18 законопроекту 6284-3⁹⁶.

Висновки

Підсумовуючи порівняльно-правове дослідження законопроектів з регламентування судово-експертної діяльності, маємо зауважити, що найбільш повно передовим досягненням криміналістичної науки та рекомендаціям практиків відповідає проект закону 6284. Звісно, решта пропозицій також мають право на існування (принаймні, деяка їх складова), але крапку в цій дискусії має поставити Верховна Рада України.

Сравнительная характеристика законопроектов о судебно-экспертной деятельности

Габриэле Юодкайте-Гранскиене,
Михаил Фролов

Поскольку с момента принятия в 1994 г. Закона Украины «О судебной экспертизе» обеспечение правосудия заключениями экспертов претерпело существенные изменения, возникла насущная необходимость обновить нормативные акты, регулирующие вопросы судебно-экспертной деятельности. Именно поэтому народные депутаты 6-й сессии IX созыва как субъекты законодательной инициативы подали в Верховную Раду Украины ряд законопроектов относительно реформирования судебно-экспертной деятельности в нашем государстве, сравнительный обзор которых здесь представлен. Также рассмотрены основные терминологические и правовые особенности регламентирования судебно-экспертной деятельности, её содержания и статуса её участников. Выделены основные критерии реформирования и направления развития законодательства о судебно-экспертной деятельности за рубежом. Приведён краткий обзор исторического развития законодательства о судебно-экспертной деятельности в Украине. Очерчены основные способы формирования дефиниций в нормативном

92 Проект закону ... № 6284-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73246 (дата звернення: 12.01.2022).

93 Про судову експертизу ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.02.2022).

94 Див., напр.: Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text> (дата звернення: 20.02.2022) ; Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України від 23.11.2018 р. № 2629-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 23.02.2022) та ін.

95 Проект закону ... № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73258 (дата звернення: 12.01.2022).

96 Проект закону ... № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення: 12.01.2022).

регулюванні судово-експертної діяльності і її суб'єктів. Представлені обосновані пропозиції по урегулюванню судово-експертних правоотношень. Предложено усунути виявлені недоліки законопроектів. Цель статьи — на основании сравнительного анализа нормативно-правовых актов по вопросам судебной реформы, поданных в Верховную Раду Украины в течение сентября 2021 г.— января 2022 г. (6-я сессия IX созыва) субъектами законодательной инициативы, и с учётом современного состояния научной дискуссии — сформулировать практически обоснованные предложения для определения оптимального построения в Украине системы и структуры учреждений и должностных лиц, имеющих право осуществлять судебно-экспертную деятельность.

Ключевые слова: судебный эксперт; судебная экспертиза; законодательное регулирование судебно-экспертной деятельности; субъекты судебно-экспертной деятельности; проекты нормативных актов о судебно-экспертной деятельности.

Comparative characteristics of bills on forensic science

**Gabrielė Juodkaitė-Granskienė,
Mikhail Frolov**

Since adoption of the Law of Ukraine: On Judicial Examination in 1994, the provision of justice by forensic experts has changed significantly, there is an urgent need to update regulations governing the issue of forensic science. That is why the deputies of the 6th session of the IX convocation as subjects of the legislative initiative submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine a number of bills on the reform of judicial expertise in our country, a comparative review of which is presented here. The main terminological and legal features of the regulation of forensic activity, its content and status of its participants are also considered. The main criteria of reform and

directions of development of the legislation on forensic activity abroad are singled out. A brief overview of the historical development of the legislation on forensic expertise in Ukraine is given. The main ways of forming definitions in the normative regulation of forensic activity and its subjects are outlined. Substantiated proposals for the settlement of forensic legal relations are provided. It is proposed to eliminate the identified shortcomings of the bills. The purpose of the article is based on a comparative analysis of regulations on judicial reform submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine during September 2021 – January 2022 (6th session of the IX convocation) by the subjects of legislative initiative, and taking into account the current state scientific discussion, to formulate practically sound proposals to determine the optimal construction in Ukraine of the system and structure of institutions and officials who have the right to carry out forensic science activity.

Keywords: forensic expert; forensic examination; legislative regulation of forensic expert activity; subjects of forensic expert activity; draft normative acts on forensic expert activity.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішеннях про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Автори внесли свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів, що стосується цієї теми, хоча

Габрієле Юодкайте-Гранскієне є членом редакційної колегії журналу; вона не брала участі в ухваленні рішення щодо оприлюднення, і цю статтю піддано повному процесу експертної перевірки та редагування.

References

- Alenin, Iu. P. i dr. (2005). *Ugolovno-protsessualnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Procedure Code of Ukraine] : nauch.-prakt. komment. / pod obshch. red. V. T. Maliarenko, Iu. P. Alenina. Kharkov [in Russian].
- Antoniuk, P. Ye. (2016). Shchodo profesiinoi kompetentnosti sudovo-medychnoho eksperta [Regarding the professional competence of a forensic expert]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (25). URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1827> [in Ukrainian].
- Avdieieva, H. K. (2015). Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy u haluzi sudovoi ekspertyzy iz zakonodavstvom krain Yevropeiskoho Soiuzu [Harmonization issues of Ukrainian legislation in the field of forensic science with European Union legislation]. *Aktualni pytannia dosudovoho rozsliduvannia ta suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky* : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 05.12.2014). Kharkiv [in Ukrainian].
- Banchuk, O. (2021). *Skhvalenyi Uriadom zakonoproiekt pro sudovo-ekspertnu diialnist dozvolyt vyrishyty holovni problemy u tsii sferi* [The draft law on forensic expert activity approved by the Government will allow to solve the main problems in this field] / Novyny Ministerstva. 03-11-2021 // Ofits. sait Miniustu Ukrainy. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/oleksandr-banchuk-shvalenyi-uryadom-zakonoproiekt-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist-dozvolit-virishiti-golovni-problemi-u-tsiy-sferi> [in Ukrainian].
- Cherdantsev, A. F. (1972). *Iuridicheskie konstruktсии, ikh rol v nauke i praktike* [Legal constructions, their role in science and practice]. *Izvestiia vuzov. Pravovedenie*. № 3 [in Russian].
- Chornous, Yu. M., Lopata, O. A. (2016). Poniattia ta zavdannia sudovo-ekspertnoi diialnosti u suchasnykh realiiakh [The notion and tasks of forensic expert activity in modern realities]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. Vyp. 61. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2016_61_3 [in Ukrainian].
- Dudych, A. V. (2015). Vymohy, yaki prediavlaiut do osoby sudovoho eksperta yak uchashnyka kryminalnoho provadzhennia [Requirements for forensic expert as a participant in criminal proceedings]. *Nashe pravo*. № 1. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_1_19 [in Ukrainian].
- Dudych, A. V. (2017). *Ekspert yak uchashnyk kryminalnoho provadzhennia* [An Expert as a Participant of the Criminal Proceedings]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Odesa [in Ukrainian].
- Golovchenko, L. N. (2002). Reformirovanie sistemy ehkspertnogo obespecheniia pravosudiia v Ukraine [Reforming system of science support justice in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 19—20.06.2002). Vip. 2 [in Russian].
- Holovchenko, L. M. (2008). Zmistovna rol naukovo-praktychnykh komentariv do Zakonu Ukrainy «Pro sudovu ekspertyzu» [Substantial role of scientific and practical comments on the Law of Ukraine: On Judicial Examination.]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky* : zb. mat-liv zasid. «kruhl. stolu», prysviach. 85-rich. stvor. KhNDISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa (Kharkiv, 11—12.11.2008). Kharkiv [in Ukrainian].
- Hrytsak, S. V. (2013). *Adaptatsiia informatsiinoho zakonodavstva Ukrainy do norm Yevropeiskoho Soiuzu* [Adaptation of the information legislation of Ukraine to the norms of the European Union] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Kaminskii, M. K. (2011). Spetsialnye znaniia — sila? [Is special knowledge a real power?]. *Kryminalist pershodrukovanyi*. № 3 [in Russian].
- Kataraga, O., Petkovich, P. (2019). Sistema sudebnoi ehkspertyzy v respublike Moldova. Problematika [Forensic science system in the Republic of Moldova. Problems]. *Sudova*

- ekspertyza: suchasnist ta maibutnie* : mat-ly kruhl. stolu (Lviv, 25–26.01.2019) ; za zah. red. d-ra tekhn. nauk. M. O. Kuzina. Lviv [in Russian].
- Khalfina, R. O. (1974). *Obshchee uchenie o pravootnoshenii* [General doctrine on legal relations] : monografiia. Moskva [in Russian].
- Kliuiev, O. M. (2018). Do pytannia mizhnarodnoho spivrobitnytstva v haluzi sudovoi ekspertyzy [About international cooperation in the field of forensic science]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 18. DOI: 10.32353/khrife.2.2018.17 [in Ukrainian].
- Kliuiev, O. M. (2019). Udoskonalennia ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia: teoretychni, pravovi ta orhanizatsiini aspekty [Improvement of forensic support: theoretical, legal and organizational aspects]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08 [in Ukrainian].
- Kliuiev, O. M. (2020). Reformuvannia bazovoho zakonodavstva Ukrainy z pytan ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia — nahalna potreba chasu [Reforming basic legislation of Ukraine on the issues of forensic science support to justice is an urgent need of the time]. *Problemy reformuvannia bazovoho zakonodavstva Ukrainy z pytan ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia* : mat-ly kruhl. stolu (Kharkiv, 06—07.02.2020). Kharkiv. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/other/13%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%8C.pdf [in Ukrainian].
- Kliuiev, O. M. (2021). Mizhnarodne naukovе spivrobitnytstvo — efektyvnyi mekhanizm udoskonalennia sudovo-ekspertnoi diialnosti [International scientific cooperation is an effective mechanism for improving forensic science]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf.-polilohu (Kharkiv, 15—16.04.2021). Kharkiv. URL: https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2021_tezy_konference%20in%20print5.pdf [in Ukrainian].
- Kovalevska, Ye. V. (2017). Protsesualni ta kvalifikatsiini vymohy do pravosubiektnosti spetsialista-medyka ta sudovoho eksperta, yaki berut uchast u kryminalnomu provadzhenni [Procedural and Educational Requirements for Legal Personality of Medical Specialist and Forensic Expert Participating in Criminal Proceedings]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2 (14). URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5186> [in Ukrainian].
- Liubchenko, S. O., Nizovtsev, Yu. Yu., Parfyo, O. A. (2015). *Systema zabezpechennia sudovo-ekspertnoi diialnosti v derzhavakh — chlenakh NATO* [Forensic science system in NATO member states] : nauk.-prakt. ohliad / za zah. red. O. A. Parfyo. Kyiv [in Ukrainian].
- Manzhula, A. A. (2015). *Problemy orhanizatsii diialnosti naukovo-doslidnykh ustanov v Ukraini* [Issues of organizing activities of research institutions in Ukraine] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Nekrakha, D. O., Okhrimenko, O. I. (2015). Stan ta perspektyvy ekspertnykh doslidzen v SBU, okremi problemni pytannia [The condition and perspectives of expert researches in the SSU, separate problem questions]. *Krymynalystyka y sudebnaia ekspertyza*. Vyp. 60. URL: <https://kndise.gov.ua/activity/metodics> [in Ukrainian].
- Onopriienko, S. A., Naranovych, O. V., Spasenko, I. O. (2019). Shchodo pytannia provedennia mizhlaboratornykh porivnian pid chas sudovo-ekspertnoi diialnosti [On the issue of risk management and assessment in the activities of ukrainian forensic institutions]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 20. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.12 [in Ukrainian].
- Ovsianynkova, I. M. (2019). Orhanizatsiia diialnosti sudovo-ekspertnykh ustanov v Ukraini yak skladna systema [Management of forensic science institutions in Ukraine as a complex system]. *Sudova ekspertyza: suchasnist ta maibutnie* : mat-ly kruhl. stolu (Lviv, 25—26.01.2019) ; za zah. red. d-ra tekhn. nauk. M. O. Kuzina. Lviv [in Ukrainian].

- Ovsiannykova, I. M. (2019). Osnovni zasady vyznachennia efektyvnosti sudovo-ekspertnoi diialnosti: administrativno-pravovyi aspekt [Main approaches to determining the effectiveness of forensic expert activity: administrative and legal aspects]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 20. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.16 [in Ukrainian].
- Ovsiannykova, I. M. (2020). Sudovo-ekspertna diialnist yak ob'ekt administrativno-pravovoho rehuliuвання [Forensic activity as an object of administrative and legal regulation]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 21. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.17 [in Ukrainian].
- Polianskyi, A. O., Yuodkaitie-Granskiienie, G. (2020). Shchodo klasyfikatsii zavdan zahalnoi teorii sudovoi ekspertyzy i praktychnoi sudovo-ekspertnoi diialnosti (ohliadova stattia) [Administrative and Legal Principles of the Interaction between Forensic Institutions and Law Enforcement Agencies (Review article)]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 22. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.13 [in Ukrainian].
- Popovych, Ye. M. (2018). Pryntsypy orhanizatsii ta funktsionuvannia avtomatyzovanykh sytem u sudovo-ekspertnii diialnosti [Principles of organization and functioning of automated systems in forensic expert activity]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 18. DOI: 10.32353/khrife.2018.27 [in Ukrainian].
- Popovych, Ye. M. (2019). Yednist nauky ta praktyky v sudovo-ekspertnii diialnosti [Unity of science and practice in legal expertise]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.012 [in Ukrainian].
- Pyrih, I. V. (2020). Informatsiine zabezpechennia ekspertnoi diialnosti [Information support of forensic expert activity]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 21. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.12 [in Ukrainian].
- Segai, M. Ia. (2003). Sudebnaia ehkspertologii: obiekt, predmet, priroda i sistema nauki [Forensic Expertology: Object, Subject, Nature and System of Science]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vip. 3 [in Russian].
- Shcherbakovskii, M. G., Shcherbakovskaia, L. P. (2013). Kompetentsiia i kompetentnost sudebnogo ehksperta [Competence and proficiency of a forensic expert]. *Kriminalistika i sudebnaia ehkspertiza*. Vyp. 58. Ch. 2. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1381/kompetenciya_i_kompetentnost_sudebnogo_e.pdf?sequence=2&isAllowed=y [in Russian].
- Shcherbakovskiy, M. H. (2015). *Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni* [Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M. H. (2020). Spivvidnoshennia ta struktura kryminalistychnoi tekhniki y sudovoi ekspertolohii [Correlation and structure of a forensic technique and forensic science]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 21. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.09 [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M. H., Kurylenko, D. V. (2019). Obiznani osoby v sudochynstvi Ukrainy (ohliadova stattia) [Expert witness in Ukrainian legal proceedings]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.011 [in Ukrainian].
- Shepitko, M. V. (2019). Problemy vyivlennia ta rozsliduvannia zlochyniv proty pravosuddia, shcho vchyniautsia profesiinymy uchasnykamy sudochynstva (provadzhennia) [Problems of detection and investigation of crimes against justice committed by professional participants of legal proceedings]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.04 [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu. (2020). Formuvannia kryminalistyky ta kryminalistychnoi dydaktyky v Ukraini [Formation of criminalistics and forensic didactics in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 22. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.01 [in Ukrainian].

- Shepitko, V. Yu. (2020). Problemy normatyvno-pravovoho rehuliuвання sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini [Issues of normative-legal regulation of forensic science activity in Ukraine]. *Problemy reformuvannya bazovoho zakonodavstva Ukrainy z pytan ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia* : mat-ly kruhl. stolu (Kharkiv, 06—07.02.2020). Kharkiv [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Avdieieva, H. K. (2019). Problemy zastosuvannya naukovu-tekhnichnykh zasobiv ta innovatsiinykh produktiv u diialnosti orhaniv pravoporiadku [Problems of use of scientific and technical means and innovative products in the activities of pre-judicial investigation bodies]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 20. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.01 [in Ukrainian].
- Shum, S. S. (2013). Deiaki protsesualni aspekty provedennia sudovo-psykhiatrychnoi ekspertyzy [Some of the Procedural Aspects of the Forensic Psychiatric Examination]. *Forum prava*. № 1. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_201 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2017). Do pyttannia vzaïmozalezhnosti yevropeïskykh intehratsiïnykh protsesiv i tendentsii intehratsii spetsialnykh znan v Ukraini [On the Issue of Interdependence of European Integration Processes and Trends in Integration of Specific Expertise in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 17. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tpsek_2017_17_22.pdf [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2017). *Teoretyko-pravovi ta metodolohichni zasady kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen* [Theoretical, legal and methodological principles of complex forensic research] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2019). Do pyttannia pro neobkhdnist vnesennia zmin do statti 1 Zakonu Ukrainy pro sudovu ekspertyzu [On the issue of the need to amend Article 1 of the Law of Ukraine: On Judicial Examination]. *Sudova ekspertyza: suchasnist ta maibutnie* : mat-ly kruhl. stolu (Lviv, 25—26.01.2019) ; za zah. red. d-ra tekhn. nauk. M. O. Kuzina. Lviv [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2019). Do pyttannia pro vvedennia u kryminalne protsesualne zakonodavstvo poniattia «vysnovok spetsialista» [On the issue of introducing the concept of specialist conclusion to criminal procedure legislation]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 20. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.07 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2019). Pro neobkhdnist udoskonalennia zakonodavstva shchodo zdiïsnennia sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini [On the need for improvement of legislation regarding implementation of forensic science activities in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09 [in Ukrainian].
- Sniherov, O. P., Andrenko, S. O. (2018). Do pyttannia z vyznachennia poniattia sudovoi ekspertyzy v administratyvnomu provadzhenni (ohliadova stattia) [About concept definition of forensic science in administrative proceedings. (Review article)]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 18. DOI: 10.32353/khrife.2018.25 [in Ukrainian].
- Strilets, H. O. (2009). *Henezys systemy sudovo-ekspertnykh ustanov v Ukraini ta napriamky yikh diialnosti* [Genesis of the system of forensic expert institutions in Ukraine and the areas of their activity] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Uhrovetskyi, O. P., Sviderskyi, O. O. (2019). Napriamky formuvannia suchasnoho teoretychnoho pidgruntia sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini [Directions of formation of modern theoretical basis of forensic science activity in Ukraine]. *Sudova ekspertyza: suchasnist ta maibutnie* : mat-ly kruhl. stolu (Lviv, 25—26.01.2019) ; za zah. red. d-ra tekhn. nauk. M. O. Kuzina. Lviv [in Ukrainian].

Vasyliiev, V. M. (2020). Sudova ekspertyza u tsyvilnomu ta hospodarskomu provadzhenni yak okrema forma zastosuvannia spetsialnykh znan [Forensic examination in civil and

economic proceedings as a separate form of special knowledge use]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 21. DOI: 10.32353/khrife.1.2020.08 [in Ukrainian].

Юодкайте-Гранскієне, Г., Фролов, М. (2022). Порівняльна характеристика законопроектів про судово-експертну діяльність. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (26). С. 24—51. DOI: 10.32353/khrife.1.2022.03.